

Dr hab. Łucja Biel, prof. ucz.
Instytut Lingwistyki Stosowanej
Uniwersytet Warszawski

RECENZJA
rozprawy doktorskiej
mgr Mileny Yablonsky

***pt. Integration of Translation-Based Activities into the ESP University
Classroom. The Perspective of Translation Didactics.***

Wprowadzenie

Rozprawa mgr Mileny Yablonsky, która powstała pod kierunkiem prof. UP dr hab. Joanny Dybiec-Gajer i dr Małgorzaty Kodury, sytuuje się w nurcie przekładoznawstwa i dydaktyki języków obcych. Praca podejmuje ważną z praktycznego, jak również teoretycznego punktu widzenia tematykę zastosowania tłumaczeń w kształceniu specjalistycznego języka obcego na poziomie zajęć lektoratowych w szkołach wyższych. Celem pracy było zbadanie w sposób empiryczny za pomocą badania kwestionariuszowego opinii nauczycieli i studentów na temat roli przekładu w nauczaniu specjalistycznego języka angielskiego (ESP) oraz analiza obecności komponentu tłumaczeniowego w podręcznikach do nauczania specjalistycznego języka angielskiego na poziomie lektoratów. Niewątpliwym walorem dysertacji jest udana próba integracji tych funkcjonujących odrębnie dwóch subdyscyplin językoznawstwa, a także wartość aplikacyjna i nowatorski aspekt przeprowadzonych badań, które wskazują na pozytywny obraz tłumaczeń zarówno wśród nauczycieli, jak i studentów. Można żywić nadzieję, iż rozprawa przyczyni się do zmiany postrzegania roli i statusu tłumaczeń w dydaktyce języków specjalistycznych.

Szczegółowa recenzja rozprawy

Recenzowana rozprawa ma logiczną i przejrzystą strukturę. Liczy 373 strony i obejmuje Wstęp, trzy rozdziały teoretyczne, cztery rozdziały empiryczne, wnioski, bogatą bibliografię, załączniki, a także wartościowy dodatek w formie ćwiczeń z komponentem tłumaczeniowym.

We wstępie Autorka nakreśla kontekst doboru tematu i jego znaczenie, podkreślając za Whyatt (2017), iż w przypadku osób znających dwa języki tłumaczenie jest „fundamentalną umiejętnością komunikacyjną”. O ile tłumaczenie było wcześniej stale obecne w dydaktyce języków obcych, postrzeganie jego walorów dydaktycznych uległo diametralnej zmianie w ostatnich kilku dekadach wraz z nastaniem podejść komunikacyjnych do nauczania języka. Od niedawna jednak obserwuje się wzmożone zainteresowanie tą tematyką. Autorka dokonuje przeglądu dotychczasowych badań wykorzystujących tłumaczenia w kontekście nauczania ESP od lat 1980. do chwili obecnej. Literatura została podzielona na trzy obszary tematyczne: badania jakościowe dotyczące zastosowania tłumaczenia w nauczaniu języka specjalistycznego; badania nad rolą tłumaczenia w rozwijaniu umiejętności językowych ESP; oraz badania ankietowe nad postrzeganiem przez studentów zastosowania tłumaczenia do celów dydaktycznych. Badania zostały opisane rzetelnie i szczegółowo, natomiast brakuje zakończenia tej części, np. w formie syntezy czy opisu implikacji dla badania.

Część teoretyczna pracy została starannie przemyślana i prezentuje szeroki wachlarz perspektyw na obecność tłumaczeń w dydaktyce języków obcych. Autorka dobrze orientuje się w obszernej literaturze przedmiotu zarówno z zakresu dydaktyki języków obcych, jak i dydaktyki przekładu, dokonując właściwych wyborów i syntez oraz sprawnie prowadząc czytelnika przez przegląd literatury. Warto w tym miejscu również podkreślić klarowność wywodu.

Rozdział pierwszy wprowadza podstawowe pojęcia, wyjaśnia różnice między tłumaczeniem profesjonalnym a tłumaczeniem pedagogicznym, a także przedstawia w ujęciu chronologicznym podejścia do dydaktyki języków obcych, które miały przełożenie na obecność tłumaczeń na zajęciach lekcyjnych, począwszy od podejść tradycyjnych (metoda gramatyczno-tłumaczeniowa) przez podejścia strukturalne, behawioralne, kognitywne do metod komunikacyjnych. Autorka dobrze pokazuje sinusoidalny charakter (str. 52) ewolucji myślenia co do roli i miejsca tłumaczeń w przedmiotowych podejściach. Adekwatnym uzupełnieniem jest zawarta w sekcjach 1.3 i 1.4 prezentacja argumentów (kognitywnych, pedagogicznych, politycznych i komercyjnych) przeciwko zastosowaniu tłumaczeń w dydaktyce języków obcych oraz ustosunkowanie się do tych argumentów. W konkluzji Autorka zwraca uwagę na rosnące zainteresowanie tłumaczeniami („translation turn”), słusznie podkreślając, iż

współczesne zastosowania tłumaczeń w dydaktyce diametralnie różnią się od negatywnie ocenianych zastosowań związanych z metodą gramatyczno-tłumaczeniową z XIX i XX w.

Rozdział drugi ujmuje tłumaczenia z perspektywy europejskiej polityki edukacyjnej w zakresie kształcenia językowego, a także omawia obszary przenikania się tłumaczeń i dydaktyki języków obcych. Za ważne dla pełnego nakreślenia tła badania należy uznać omówienie dwóch kluczowych dla kształcenia językowego dokumentów europejskich: *Common European Framework of Reference for Languages* (2001) i *CEFR Companion Volume with New Descriptors* (2018). Na marginesie warto wspomnieć — w kontekście uwagi na str. 74 o potrzebie większej współpracy między glottodydaktykami a przekładoznawcami — iż współpraca tego typu istniała przez ponad 40 lat na gruncie polskim w formie kierunku lingwistyka stosowana prowadzonego przez Instytut Lingwistyki Stosowanej Uniwersytetu Warszawskiego, w ramach którego do niedawna prowadzono jednocześnie kształcenie studentów w zakresie tłumaczenia i dydaktyki języków obcych. W dalszej części rozdziału Autorka omawia dwa ważne modele kompetencji tłumaczeniowej PACTE i S. Göpferich, zestawiając je z modelami kompetencji komunikacyjnych wypracowanymi na gruncie dydaktyki języków obcych. Pewien niedosyt jednak powoduje pominięcie w tym miejscu powszechnie stosowanego modelu kompetencji EMT (European Master's in Translation) (2009 i 2017) oraz rynkowego modelu kompetencji tłumaczeniowych ujętego w normie ISO 17100: 2015 *Usługi tłumaczeniowe - Wymagania dotyczące świadczenia usług tłumaczeniowych*. Wywód trafnie uzupełnia porównanie modeli kompetencji osób zajmujących się kształceniem w zakresie języków specjalistycznych i kształceniem tłumaczy. Rozdział mógłby być pogłębiony o bardziej wnikliwe konkluzje.

Ostatni – trzeci - rozdział teoretyczny poświęcono omówieniu znaczenia umiejętności tłumaczeniowych dla osób uczących się specjalistycznego języka angielskiego. Autorka pokazuje wielowymiarowość i wielofunkcyjność tłumaczenia, w tym postrzeganie go jako piątej umiejętności językowej, promowanie autonomii uczącego się, narzędzie motywacyjne czy narzędzie semantyzacji. Rozdział zamyka omówienie sposobów wprowadzenia ćwiczeń tłumaczeniowych do zajęć ze specjalistycznego języka angielskiego.

Rozdziały empiryczne (4-7) potwierdzają dobre opanowanie warsztatu naukowego przez Autorkę, umiejętność analizy, syntezy i interpretacji danych liczbowych oraz umiejętność przedstawienia wyników badania w formie rozprawy. Wysoko oceniam oba badania empiryczne, które przyniosły poznawczo ciekawe i aplikacyjnie ważne ustalenia, które mogą przyczynić się do zmiany postrzegania roli tłumaczeń w dydaktyce języków obcych.

Rozdział czwarty ma charakter metodologiczny. Autorka wykazuje się wysoką świadomością metodologiczną. Przedstawia cele projektu i pytania badawcze, uzasadnia dobór instrumentu badawczego, opisuje kontekst językowy i instytucjonalny badania i respondentów oraz prezentuje procedurę zbierania danych i metody ich analizy w odniesieniu do badania nr 1 (badania kwestionariuszowego). Warto podkreślić, iż aspekty techniczne badania ankietowego zostały skrupulatnie opisane w przedmiotowym rozdziale oraz uzupełnione informacjami w załącznikach (zał. 4-6), a sam kwestionariusz został prawidłowo poprzedzony badaniem pilotażowym. Natomiast – co jest niezrozumiałe – pominięto aspekty metodologiczne badania nr 2 (badanie podręczników), które zostały ujęte dopiero w rozdziale szóstym.

W ramach projektu badawczego nr 1 (rola i status tłumaczenia w procesie uczenia się i nauczania języka angielskiego specjalistycznego na poziomie szkolnictwa wyższego) przebadano studentów studiów pierwszego stopnia dwóch polskich technicznych szkół wyższych – Akademii Górniczo-Hutniczej oraz Politechniki Krakowskiej (131 osób) oraz lektorów języków obcych zatrudnionych na 17 uczelniach technicznych w Polsce (118 osób), a także 20 nauczycieli z dwóch organizacji zagranicznych IESPTA International ESP Teachers' Association i the Slovene Association of LSP Teachers. Za istotną zaletę badania należy uznać jego aspekt porównawczy, tj. pozyskanie opinii zarówno studentów, jak i nauczycieli. Jeżeli chodzi o reprezentatywność próby, to - zważywszy na jej profil – generalizacje należy ograniczyć do nauczania technicznego języka angielskiego. O ile studenci zostali pozyskani jedynie z dwóch uczelni technicznych (choć jest to zrozumiałe ze względów praktycznych), to z uznaniem należy spojrzeć na fakt pozyskania opinii nauczycieli z aż 17 polskich uczelni technicznych. Z obowiązku recenzenckiego odnotowuję błąd liczbowy w tabeli nr 9 – współczynnik odpowiedzi dla grupy studentów powinien wynosić 77.5%, a nie 51.6% (155 odesłanych kwestionariuszy przy 200 rozesłanych). Próbę respondentów zagranicznych trudno uznać za reprezentatywną – do badania zakwalifikowano 20 kompletnych ankiet, z czego aż 9 pochodzi z jednego kraju – Słowenii. Ponadto jedynie 3 respondentów naucza technicznego języka angielskiego, co dodatkowo ogranicza porównywalność wyników uzyskanych dla krajowych i zagranicznych respondentów-nauczycieli. Należy jednak podkreślić, iż Autorka jest świadoma ograniczonej reprezentatywności tej próby, a główne porównania dotyczą linii nauczyciele – studenci. Badanie zostało uzupełnione analizą statystyczną danych.

Uzyskane dane podzielono na trzy kategorie: 1) opinie na temat roli tłumaczenia w nauczaniu i uczeniu się języka angielskiego specjalistycznego; 2) rola i przydatność ćwiczeń tłumaczeniowych na lektoracie oraz 3) kompetencja tłumaczeniowa w pracy nauczyciela języka

specjalistycznego. Badanie pokazuje, iż respondenci z obu kategorii mają w większości pozytywny stosunek do stosowania tłumaczeń w dydaktyce specjalistycznego języka obcego i uważają je za przydatne. 30% polskich nauczycieli deklaruje częste wykorzystanie ćwiczeń tłumaczeniowych na zajęciach, przy czym miało to miejsce częściej w przypadku nauczycieli będących równocześnie tłumaczami. Za szczególnie interesującą i praktyczną uważam część badania dotyczącą rodzaju ćwiczeń stosowanych na zajęciach – najczęściej były to ćwiczenia w zakresie tłumaczenia małych jednostek (słów czy wyrażeń) niż tłumaczenia całych tekstów. Inny ważny element badania dotyczył znaczenia kompetencji tłumaczeniowej i przeszkód utrudniających stosowanie tłumaczeń na zajęciach (np. często sygnalizowane problemy z wyszukiwaniem ekwiwalentów terminologicznych). Ustalenia mają bezpośrednie przełożenie na integrowanie komponentów tłumaczeniowych w dydaktyce języków specjalistycznych.

W ramach projektu badawczego nr 2 poddano analizie podręczniki języka angielskiego napisane przez lektorów z Akademii Górniczo-Hutniczej i Politechniki Krakowskiej pod kątem zawartości ćwiczeń z komponentem tłumaczeniowym. Jednym z ustaleń badania jest, iż nauczyciele najczęściej korzystają zarówno z lokalnych, jak i globalnych podręczników (41%, str. 218; rozbieżność z danymi ze streszczenia – 36%, str. 380), co uzasadnia wybór materiału do analizy. Badaniu poddano relatywnie dużą liczbę podręczników (22), które powstały na przestrzeni 15 lat. Na marginesie dodam, iż lepiej byłoby nie określać materiału badawczego mianem „corpus” [korpus] (str. 231), gdyż termin ten używa się obecnie w literaturze przedmiotu przede wszystkim w odniesieniu do dużych elektronicznych zbiorów tekstów badanych z wykorzystaniem specjalistycznego oprogramowania. Jeżeli chodzi o analizę, to Autorka wykazuje, iż udział ćwiczeń z komponentem tłumaczeniowym waha się w przedziale od 5% do 30% i jest często indywidualną decyzją autora. Analizą objęto również typ ćwiczeń tłumaczeniowych, które – jak pokazuje badanie - najczęściej dotyczą pojedynczych jednostek, a najrzadziej całych tekstów. Ćwiczenia rzadko rozwijały umiejętności w zakresie wyszukiwania informacji językowych (praca ze słownikiem), natomiast – co ciekawe – często były ukierunkowane na rozwijanie sprawności komunikacyjnych dzięki pracy w parach lub grupach. Z kolei dominującym kierunkiem tłumaczenia był język angielski (L2). Analiza podręczników została uzupełniona badaniem preferencji nauczycieli i studentów co do komponentów tłumaczeniowych. Najbardziej poszukiwanym elementem podręcznika w obu grupach respondentów jest słowniczek terminologiczny z ekwiwalentami w L1. Jak ustalono w toku badania, dla obu grup ważniejsze są ćwiczenia tłumaczeniowe na język angielski niż na język ojczysty uczących się, przy czym studenci chcieliby, aby podręczniki zawierały częstsze

odniesienia do języka ojczystego, np. w postaci sekcji kontrastywnych czy komentarzy gramatycznych w języku ojczystym.

Rozdział siódmy zawiera obszerne podsumowanie wyników, a także krótkie omówienie ograniczeń badania i jego implikacje. W tym rozdziale czytelnik oczekiwałby — oprócz streszczenia — kontekstualizacji wyników we wcześniej omówionej literaturze przedmiotu i lepszego zaakcentowania ich znaczenia teoretycznego.

Za wartościowy z punktu widzenia dydaktyki języków obcych należy uznać załącznik pt. „Resource section: suggestions for translation-based activities”, który prezentuje bogaty wachlarz ćwiczeń z komponentem tłumaczeniowym z instrukcjami, ćwiczeniami wstępnymi i specyfikacją tłumaczenia (ang. *brief*), w tym streszczenie tekstu drugim języku lub streszczenie w uproszczonym języku, retlanslację, tłumaczenie avista oraz ćwiczenia ukierunkowane na elementy gramatyczne czy kulturowe. Ćwiczenia są zróżnicowane, dobrze opracowane od strony metodologicznej i mogą stanowić inspirację dla nauczycieli. Można jednak zauważyć rozdzwięk między ich zakresem tematycznym — większość ćwiczeń dotyczy tematyki prawniczej (ćw. 2-7, 10, 12, 14), natomiast badanie przedstawione w rozprawie dotyczy języka technicznego.

Na zakończenie recenzji warto podkreślić, iż praca napisana jest bardzo starannym językiem angielskim we właściwym rejestrze akademickim oraz jest pieczołowicie dopracowana pod kątem edycyjnym. Zdarzają się bardzo drobne niedociągnięcia, które z obowiązku recenzenckiego jestem zobowiązana przytoczyć. Są to przykładowo: literówka w nazwisku Kuchiwczak (prawidłowo – Kuhiwczak, str. 27), zbędne przecinki po Ouargia (str. 26) i Poland (str. 154), niekonsekwentna interpunkcja w wewnątrztekstowych odsyłaczach bibliograficznych, np. (Kruk, 2011, 54-55) versus (Krajka, 2013, p. 2), str. 27, czy (Pym, et al., 2013, p. 123), str. 63; podwójna kropka po texts (str. 127), określenie „*this paper*” w odniesieniu do rozprawy (str. 53), skrót *didn't* w przypisie 14, str. 131. Należy jednak podkreślić, iż te drobne usterki mają charakter bardzo sporadyczny.

Podsumowując, przedstawione przez Autorkę badanie istotnie poprawia nasze rozumienie postrzegania roli i statusu tłumaczeń w dydaktyce specjalistycznych języków obcych zarówno z perspektywy nauczycieli, jak i uczących się. Wnosi ważny wkład w dydaktykę przekładu i dydaktykę języków specjalistycznych. Moje – nieliczne – uwagi krytyczne mają głównie charakter techniczny lub polemiczny. Z uwagi na istotę tematu oraz potencjał aplikacyjny przeprowadzonych badań rekomenduję rozprawę do publikacji. Na potrzeby publikacji warto byłoby rozważyć rozbudowanie ćwiczeń z komponentem tłumaczeniowym i bardziej zróżnicować je tematycznie.

Konkluzja

W konkluzji, biorąc pod uwagę powyżej opisane najważniejsze zalety rozprawy, stwierdzam, iż przedłożona do oceny rozprawa doktorska mgr Mileny Yablonsky pt. *Integration of Translation-Based Activities into the ESP University Classroom. The Perspective of Translation Didactics*. **spełnia wymogi stawiane rozprawom doktorskim. Wnoszę zatem o dopuszczenie kandydatki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.**

dr hab. Łucja Biel, prof. UW

Data: 14.10.2021 r.